

Verhalen, verzinselen en vis

Van vrees naar verlangen

TEKST Frans Collignon
FOTOGRAFIE Museum Beelden aan Zee

De mens is fantasierijk en de vis speelt vaak een opvallende rol in de sprookjes, verhalen en verzinselen die aan de verbeelding zijn ontsproten. Er zijn enkele hoofdthema's in deze verhalen: de vis slikt iets of iemand in of (maar soms ook 'en') de vis kan toveren om bijna alle wensen te vervullen.

De koningin en het tovervisje, een beeld van Tom Otterness, dat op het door hem ontworpen beeldenterras voor 'SprookjesBeelden aan Zee' in Scheveningen staat.

Verhalen over vis horen bij de Nederlandse cultuur. Neem nu het bekende verhaal van het *vrouwtje van Stavoren*. Dat komt er in het kort op neer dat een rijke vrouw een lading graan in zee liet storten omdat zij de waarde er niet van zag. En toen werd gezegd dat zij er anders over zou denken als ze tot de bedelstaf zou geraken, wierp ze een kostbare ring in het water en zei dat ze niet arm zou worden, net zo min als ze de ring zou terugkrijgen. Maar dat was dus buiten de vis gerekend. Die werd geserveerd met een ring in de buik. Het vrouwtje verloor natuurlijk daarop alles om zo tot de moraal te komen: hoogmoed komt voor de val.

Ongeschikte huwelijkskandidaten

De geschiedenis van een weggeworpen sieraad dat per vis terugkeert, is in vele vormen verteld of gezongen. In de Nederlandse Liederbank zijn bijvoorbeeld ruim 100 versies van een straatlied over zo'n voorval opgenomen, die slechts in details van elkaar afwijken. De oude Herodotus, die een kleine 500 jaar voor onze jaartelling leefde, schreef ook over een ring die in zee was geworpen en verpakt in een vis weer bij de eigenaar terugkwam. In dit geval was het de ring van een tiran, waarmee het natuurlijk vervolgens ook slecht afliep. Het wordt bijna saai, maar ook in de Engelse, Franse en Oosterse geschiedenis zijn dergelijke verhalen te vinden. Het gaat dan vaak om huwelijkskandidaten die ongeschikt worden geacht. "Nog eerder krijg ik deze ring terug dan dat jij mijn dochter trouwt." Tja, en die vrees wordt dan iedere keer toch bewaarheid.

Sprookjes

Het toverende visje vinden we in groten getale terug in de sprookjes van de broeders Grimm, die allerlei volksverhalen hebben verzameld en gepubliceerd. Vaak gaat het om vissen die gevangen zijn en vervolgens zich weer vrij kopen door te beloven dat wensen in vervulling gaan. Soms zijn er voorwaarden aan verbonden, zoals in het sprookje van de *goudkinderen*. De visser mag van de vis niet vertellen hoe hij aan zijn rijkdom is gekomen. Maar ja, zijn vrouw blijft zaniken. Zodra hij het haar zegt, verdwijnt alle overvloed aan bezit. Gelukkig vangt hij het visje weer. Maar het is niet zo dat hij van het verleden heeft geleerd. Nee, weer zeurt zijn vrouw hem de kop gek, dus hij geeft andermaal toe, vertelt alles en hup, daar vervliegt zijn rijkdom opnieuw. Toch krijgt hij de vis voor een derde en zelf een vierde maal in zijn netten (die vis leert kennelijk ook niet bij). Pas bij de vierde keer geeft de vis het op. Hij vraagt de visser om hem in zes stukken te snijden en zijn vrouw en paard elk twee stukken te eten te geven. Dat levert hem twee gouden kinderen en twee gouden veulens op en nog veel meer voorspoed. Niemand zegt dus dat sprookjes logisch zijn...

Ook in andere sprookjes van de broeders Grimm zijn vissen uit dankbaarheid behulpzaam bij het vergaren van oneindige rijkdom. Het kan dus lonend zijn een vis zo snel mogelijk weer in het water te laten terugkeren.

Piggelmee

Een van de meest populaire sprookjes uit deze serie in Nederland gaat over een visser, die met zijn vrouwtje in een pot aan het strand woont. Op een dag vangt de visser een bot en mag hij een wens doen als de vis zijn vrijheid terugkrijgt. De pot wordt, op aandringen van vrouwlief, een mooi

Jonas hangt in een Deens kerkje in de muil van een zeemonster.

woonhuis. Maar de vissersvrouw is niet echt tevreden en iedere keer wordt de visserman terug naar zee gestuurd om meer te verlangen. Als de vrouw eerst koningin, dan keizerin, vervolgens paus en dan zelfs God wil worden, is met dat laatste voor het botje de maat vol. Visser en vrouw wonen weer in de pot. De meeste Nederlanders kennen dit verhaal in een versie waar de visser het ventje Piggelmee wordt genoemd. Het is geschreven in 1920 door de handelsreiziger van de Rotterdamse koffiebrander Van Nelle. In dat verhaal eist de vissersvrouw op rijm aan het eind van het verhaal betere koffie, beter dan ze nu al heeft. Het begint te stormen en

*Plots'ling kwam er op het water
Nu een brede rimpelkring,
Wijl het anders kalme visje
Nu heel boos aan 't spart'len ging.*

*En zijn antwoord klonk heel driftig
Als uit dicht geschroefde keel:
'Dwerg, ga dadelijk naar je vrouw toe
Zeg haar dit: zij eist te veel.*

*Beet're dan 'van Nelle's' koffie
Is er op heel d'aarde niet,
't Geen wel ieder kan begrijpen,
Die die naam op 't pakje ziet.*

Gelukkig heeft het botje ook wat begrip voor de arme Piggelmee en de echtelieden mogen dus hun koffie houden, die ze samen in hun bescheiden woonpot kunnen opdrinken.

Jonas

Maar het verhaal der verhalen uit het boek der boeken is dat van Jonas of Jona en de wallevis. Jonas die zich in zee liet werpen om de woede van de goden tot bedaren te brengen. Daar hebben we het mooie werkwoord 'jonassen' aan te danken dat zo populair is bij de verschillende studentikoze types. In zee wordt Jonas ingeslikt door een grote vis, die hem drie dagen later weer uitspuwt. In de oudst bekende teksten wordt helemaal niet over een walvis gesproken, maar over een groot zeedier. In Nederland is dat al gauw een walvis, dus daarom is dat in de Statenvertaling van 1637 zo neergeschreven. Niet iedereen was gelukkig met deze vertaling. Een honderd jaar later schrijft Houttuyn "dat de Keel der Walvisschen te naauw bevonden wordt, tot het inslokken van een Mensch". Hij noemt als alternatief de witte haai, die niet voor niets in het Nederlands van vroeger de jonashaai werd genoemd. In de nieuwste Bijbelvertaling hebben ze misschien daarom deze kwestie maar in het midden gelaten en wordt Jonas door een zeemonster opgeslokt. **V**